

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قنون
پروگرام ماستری فقه و قنون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اختلاف فقهاء در احکام حج و اسباب آن

(رسالة ماستری)

محصل: عبدالمقیم "موحد"

استاد رهنما: دکتور محمد سلیم "مدنی"

سال: ۱۴۰۱ هـ. ش - ۱۴۴۴ هـ. و

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

اختلاف فقهاء در احکام حج و اسباب آن

(رساله ماستری)

محصل: عبدالمقیم "موحد"
استاد رهنما: دکتور محمد سلیم "مدنی"

سال: 1401 هـ. ش - 1444 هـ. ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خلاصه بحث

بنده رساله خویش را پیرامون اختلاف فقهاء در احکام حج و اسباب آن به رشته‌ی تحریر درآوردم، اگر دقت نظر داشته باشیم می‌بینیم که در بعضی از احکام حج فقهای کرام اختلاف دیدگاه دارند، به همین لحاظ اختلافات شان را در احکام حج و اسباب آن در روشنی دلایل موثق به وجه احسن آن بیان نمودم و دیگر اینکه حج یکی از پایه‌های دین اسلام و عامل تحکیم پیوند دوستی و برابری بین مسلمانان است، حج مشق و تمرین نامالییات زندگی است؛ سفر حج در بردارنده درس تحمل سختیها، دوری از وطن، جدایی از خانواده و خویشان است. می‌بایست روی اختلاف فقها در احکام حج و اسباب اختلاف آنها بدرستی بحث و بررسی شود، تا این فریضه سترگ الهی بوجه احسن اداء گردد. با در نظر داشت ضرورت موضوع این اثر را به سه فصل کنگوری کرده و تحت هر فصل مباحث و در تحت مباحث مطالب را ترتیب و تنظیم نموده ام.

- فصل اول آن روی کلیات موضوع در تحت پوشش شش مبحث که در مبحث اول آن موضوعات همچون تعریف احکام در لغت و در اصطلاح و انواع آن، در مبحث دوم مفهوم حج با روی کرد تعریف لغوی و اصطلاحی آن، در مبحث سوم حکم و مشروعیت حج، در مبحث چهارم انواع حج، در مبحث پنجم شروط حج و در مبحث ششم مفهوم سبب بحث و بررسی صورت گرفته است.
- فصل دوم آن روی اختلاف فقهاء در ارکان حج در ذیل چهار مبحث، که در مبحث اول آن احرام نخستین رکن حج بوده، با دلایل از قرآن، سنت و بیان اختلاف فقهاء، و مبحث دوم آن وقوف به عرفه با همچون مطالب وقت وقوف به عرفات، زمانی را که در برمیگیرد وقوف به عرفه و سبب اختلاف فقهاء در وقوف به عرفه، و در مبحث سوم آن طواف زیارت با مطالب رکنیت طواف زیارت، و سبب اختلاف فقهاء در طواف زیارت، و در مبحث چهارم آن سعی بین صفا و مروه، همچون مطالب حکم سعی بین صفا و مروه و سبب اختلاف فقهاء در سعی بین صفا و مروه واکاوی و پژوهش صورت گرفته است.
- فصل سوم آن روی اختلاف فقهاء در احکام خاصه حج در تحت سه مبحث، که در مبحث اول آن احکام حج زن حائض و نفاس، طفل و بیهوش با مطالب همچون حکم حج زن حائض و نفاس، حج

طفل و حج بيهوش و نايم، و مبحث دوم آن احكام اداى حج از جاى غير با مطالب همچون مشروعيت حج از جاى غير، شروط حج فرض از جاى غير و حج نفل از جاى غير، و در مبحث سوم آن احكام تكليفى حج بحث و مناقشه صورت گرفته است.

همان طورى كه مبرهن است، اين اثر تحقيقى متشكل از سه فصل بوده و هر فصل آن با رويكردى ويژه اى از فصل ديگرى آن تقدم دارد. با اين بيان كه فصل اول آن، كه روى كلييات مى چرخد و اين يك روش پذيرفته شده است كه مسائل كلى مانند دريچه اى براى فهم و درك مسائل بعدى و زمينه سازى موشگافى آن است؛ بدين ملحوظ فصل اول اين گزاره تحقيقى را بر فصل دوم آن كه اختلاف فقهاء در اركان حج است مقدم ساخته شده است. بر همين منوال فصل سوم اين جزوه تحقيقى كه اختلاف فقهاء در احكام خاصه حج و بحث بر انگيز است، در فرجامين بخش اين اثر گنجانيده شده است؛ زيرا مقتضاي مسائل چالش‌زا اينست كه بعد از موضوعات مورد اتفاق مورد پژوهش قرار داده شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
Error! Bookmark not defined.....	مقدمه
فصل اول	
کلیات	
Error! Bookmark not defined.....	مبحث اول: مفهوم احکام
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول: معنای لغوی احکام
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم: معنای اصطلاحی حکم
Error! Bookmark not defined.....	تعریف حکم از نظر متکلمین
Error! Bookmark not defined.....	تعریف حکم از نظر فقها
Error! Bookmark not defined.....	انواع حکم
Error! Bookmark not defined.....	اقسام حکم تکلیفی
Error! Bookmark not defined.....	اقسام حکم وضعی
Error! Bookmark not defined.....	مبحث دوم: مفهوم حج
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول: تعریف لغوی حج
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم: تعریف اصطلاحی حج
Error! Bookmark not defined.....	مطلب سوم: فضائل حج
Error! Bookmark not defined.....	مبحث سوم: حکم و مشروعیت حج
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول: حکم حج

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: حکمت و مشروعیت حج

Error! Bookmark not defined.....مبحث چهارم: انواع حج

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: افراد

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: تمتع

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم: قران

Error! Bookmark not defined.....مبحث پنجم: شروط حج

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: شروط وجوب حج

Error! Bookmark not defined.....شرط اول اسلام

Error! Bookmark not defined.....شرط دوم: عقل

Error! Bookmark not defined.....شرط سوم: بلوغ

Error! Bookmark not defined.....شرط پنجم: استطاعت

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: شروط صحت حج

Error! Bookmark not defined.....شرط اول: اسلام

Error! Bookmark not defined.....شرط دوم: عقل

Error! Bookmark not defined.....شرط سوم: میقات زمانی

Error! Bookmark not defined.....شرط چهارم: میقات مکانی

Error! Bookmark not defined.....مطلب سوم: شروط وقوع حج از فرض

Error! Bookmark not defined.....مبحث ششم: مفهوم سبب

Error! Bookmark not defined.....مطلب اول: تعریف لغوی سبب

Error! Bookmark not defined.....مطلب دوم: تعریف اصطلاحی سبب

مطلب سوم: انواع سبب ..... Error! Bookmark not defined.

فصل دوم

اختلاف فقهاء در ارکان حج

مبحث اول: احرام ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف لغوی احرام ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف اصطلاحی احرام ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف احناف از احرام: ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف احرام در نزد مذاهب ثلاثه دیگر ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: حکم احرام ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: شروط احرام ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: حالات احرام ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف حج مفرد ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف حج قران ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف حج قران در نزد احناف ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف حج قران در نزد مالکی ها ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف حج قران در نزد شوافع ..... Error! Bookmark not defined.

تعریف حج متمتع ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: مواقیت احرام ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.....تعریف لغوی مواقیت

Error! Bookmark not defined.....تعریف اصطلاحی مواقیت

Error! Bookmark not defined.....مواقیت احرام به دو نوع تقسیم می شود

Error! Bookmark not defined.....نوع اول: میقات زمانی

Error! Bookmark not defined.....احکام میقات زمانی حج

Error! Bookmark not defined.....نوع دوم: میقات مکانی احرام

Error! Bookmark not defined.....میقات مکانی احرام به حج

Error! Bookmark not defined.....احکام که تعلق به مواقیت می گیرد

Error! Bookmark not defined.....مطلب پنجم: محظورات حج

Error! Bookmark not defined.....محرمات از منظر فقهای اسلام

Error! Bookmark not defined.....محظورات احرام از البسه در حق نساء

Error! Bookmark not defined.....اول پوشیدن صورت

Error! Bookmark not defined.....دوم: پوشیدن دست کش در جریان احرام در حق بانوان

Error! Bookmark not defined.....محرمات که تعلق می گیرد به بدن شخص محرم در جریان احرام

Error! Bookmark not defined.....تراشیدن سر

Error! Bookmark not defined.....دور ساختن موی از اعضای بدن در جریان احرام

Error! Bookmark not defined.....کوتاه نمودن نخن های دست ها و پای ها

Error! Bookmark not defined.....روغن مالی اعضای بدن

Error! Bookmark not defined.....تطیب

Error! Bookmark not defined.....تفصیل احکام تطیب از برای محرم در جریان احرام

Error! Bookmark not defined..... تطیب لباس

Error! Bookmark not defined..... تطیب بدن محرم در جریان احرام

Error! Bookmark not defined..... مطلب ششم: كفاره محضورات احرام

Error! Bookmark not defined..... تعريف كفاره

Error! Bookmark not defined..... كفاره محضورات حج

Error! Bookmark not defined..... اصل كفاره محضورات حج

Error! Bookmark not defined..... تفصیل كفاره محضورات حج

Error! Bookmark not defined..... 1: كفاره پوشیدن لباس در جریان احرام

Error! Bookmark not defined..... 2 : كفاره تطیب در جریان احرام

Error! Bookmark not defined..... حلق و تقصیر

Error! Bookmark not defined..... کوتاه نمودن ناخن های دست ها و پای ها

Error! Bookmark not defined..... قتل شپش

Error! Bookmark not defined..... قَتْلُ الصَّيْدِ

Error! Bookmark not defined..... مطلب هفتم: سبب اختلاف فقهاء در احرام

Error! Bookmark not defined..... مبحث دوم: وقوف به عرفه

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: وقت وقوف به عرفات

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: زمانی را که در برمیگیرد وقوف به عرفه

Error! Bookmark not defined..... مطلب سوم: سبب اختلاف فقهاء در وقوف به عرفه

Error! Bookmark not defined..... مبحث سوم: طواف زیارت

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: رکنیت طواف زیارت

Error! Bookmark not defined..... شروط طواف زیارت

Error! Bookmark not defined..... انواع طواف

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: سبب اختلاف فقهاء در طواف زیارت

Error! Bookmark not defined..... مبحث چهارم: سعی بین صفا و مروه

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: حکم سعی بین صفا و مروه

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: سبب اختلاف فقهاء در سعی بین صفا و مروه

فصل سوم

اختلاف فقهاء در احکام خاصه حج

Error! Bookmark not defined..... مبحث اول: احکام حج زن حائض و نفاس، طفل و بیهوش

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: حکم حج زن حائض و نفاس

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: حج طفل

Error! Bookmark not defined..... مطلب سوم: حج بیهوش و نایم

Error! Bookmark not defined..... مبحث دوم: احکام ادای حج از جای غیر

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: مشروعیت حج از جای غیر

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: شروط حج فرض از جای غیر

Error! Bookmark not defined..... 1: شروط وجوب احجاج

Error! Bookmark not defined..... 2: شروط نائب از غیر در انجام افعال حج

Error! Bookmark not defined..... 3: شروط صحت حج از جای غیر

Error! Bookmark not defined..... مطلب سوم: حج نفل از جای غیر

Error! Bookmark not defined..... شروط صحت حج نفل از جای غیر

Error! Bookmark not defined.....	مطلب چهارم: سبب اختلاف
Error! Bookmark not defined.....	مبحث سوم: احکام تکلیفی حج
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول: وجوب ادای حج بر فوراً یا تراخی
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم: سبب اختلاف
16.....	نتیجه گیری
19.....	پیشنهادات
Error! Bookmark not defined.....	فهرست آیات قرآنی
Error! Bookmark not defined.....	فهرست احادیث
Error! Bookmark not defined.....	فهرست اعلام
20.....	فهرست منابع
Error! Bookmark not defined.....	Abstract

نتیجه گیری

بعد از کاوش و مکث پیرامون اختلاف الفقهاء در احکام حج و اسباب آن و مسایل مرتبط بهاینکه حج فرض عین می باشد بر هر شخص مکلف که قدرت انجام آن را یک مرتبه در عمر داشته باشد، حج یکی از ارکان اسلام می باشد که فرضیت آن به کتاب، سنت و اجماع ثابت می باشد.

در نتیجه این رساله مشتمل سه فصل بوده که در فصل اول آن روی کلیات موضوع در تحت پوشش شش مبحث که در مبحث اول آن موضوعات همچون تعریف احکام در لغت و در اصطلاح و انواع آن، در مبحث دوم مفهوم حج با روی کرد تعریف لغوی و اصطلاحی آن، در مبحث سوم حکم و مشروعیت حج، در مبحث چهارم انواع حج، در مبحث پنجم شروط حج و در مبحث ششم مفهوم سبب بحث و بررسی صورت گرفته است.

و در فصل دوم آن روی اختلاف فقهاء در ارکان حج در ذیل چهار مبحث، که در مبحث اول آن احرام نخستین رکن حج بوده، با دلایل از قرآن، سنت و بیان اختلاف فقهاء، و مبحث دوم آن وقوف به عرفه با همچون مطالب وقت وقوف به عرفات، زمانی را که در برمیگیرد وقوف به عرفه و سبب اختلاف فقهاء در وقوف به عرفه، و در مبحث سوم آن طواف زیارت با مطالب رکنیت طواف زیارت، و سبب اختلاف فقهاء در طواف زیارت، و در مبحث چهارم آن سعی بین صفا و مروه، همچون مطالب حکم سعی بین صفا و مروه و سبب اختلاف فقهاء در سعی بین صفا و مروه واکاوی و پژوهش صورت گرفته است.

و در فصل سوم آن روی اختلاف فقهاء در احکام خاصه حج در تحت سه مبحث، که در مبحث اول آن احکام حج زن حائض و نفاس، طفل و بیهوش با مطالب همچون حکم حج زن حائض و نفاس، حج طفل و حج بیهوش و نایم، و مبحث دوم آن احکام ادای حج از جای غیر با مطالب همچون مشروعیت حج از غیر، شروط حج فرض از جای غیر و حج نفل از جای غیر، و در مبحث سوم آن احکام تکلیفی حج بحث و مناقشه صورت گرفته است.

نتایج بدست آمده از فصول سه گانه قرار ذیل اند:

1. حکم: عبارت است از اثر خطاب خداوند، که به افعال مکلفین از لحاظ طلب، اختیار و وضع تعلق می گیرد.
2. حج: عبارت از عبادت الله عزوجل جهت انجام مناسک حج به رویش سنت پیامبر صل الله علیه و آله وسلم.
3. حج یک اجتماع بی مثال در جهان است که در این اجتماع مسلمان ها از قاره ها و اماکن مختلف با هم معرفی می شوند.
4. در نزد احناف ارکان حج دو چیز است که عبارت از: وقوف به عرفه و طواف زیارت می باشند.
5. ارکان حج در نزد جمهور فقهاء چهار چیز است که عبارت اند از: احرام، وقوف به عرفه، طواف زیارت، سعی بین صفا و مروه.
6. حالات احرام نظر به نیت و مقصد محرم از حیث اداء مناسک به سه دسته تقسیم می شود: اول: افراد خواه حج باشد یا عمره. دوم: جمع بین نسکین نیز به دو دسته تقسیم می گردد، که قران و تمتع می باشد که مجموع سه قسم می شود.
7. میقات مکانی احرام به دو دسته تقسیم می شود 1: میقات مکانی احرام به حج 2: میقات مکانی احرام به عمره.
8. در نزد جمهوری علماء کسیکه توانای پیاده روی داشته باشد، بر وی فرض می باشد که پیاده طواف کند.
9. اگر در حج مفرد یا در حج قران زن احرام نمود، سپس حیض و نفاس شد احرام اش درست می باشد، اما در حالت حیض و نفاس وی نمی تواند که طواف نماید.
10. به اجماع تمامی علماء بر کودک قبل از بلوغ حج فرض نمی باشد، اما در صورتیکه کودک حج را انجام دهد حج وی درست می باشد، ولی به جای نفل استاد می شود نه فرض، اما زمانیکه به سن بلوغت رسید حج دومی بر وی مجددا فرض می شود.

11. در نزد جمهور فقهاء مانند: احناف، شوافع، و حنابله حج از جای غیر جواز دارد.
12. به اجماع تمامی علماء بر کودک قبل از بلوغ حج فرض نمی باشد، اما در صورتیکه کودک حج را انجام دهد حج وی درست می باشد، ولی به جای نفل استاد می شود نه فرض، اما زمانیکه به سن بلوغت رسید حج دومی بر وی مجددا فرض می شود.
13. بعضی علماء در این نظر اند که حج به طور آنی برای کسی که توانایی حج را پیدا میکند واجب میشود بدون اینکه تاخیر کند، اما بعضی علماء در این نظر اند که وجوب به تاخیر است.
14. در نفقه حج از جای غیر باید از مال کامل آمر یا اکثر مال آمر صورت.
15. کسیکه بر وی شروط وجوب حج تکمیل باشد، اما وی حج نمی کند تا اینکه عاجزی بر وی عارض می شود، باید در زمان حیات اش به جای وی حج صورت گیرد، یا اینکه وصیت نماید بعد از مرگ از جای وی حج صورت گیرد.

پیشنهادات

از اینکه در برهه‌ی حساس اوضاع نابسامان کشور ادامه تحصیل نمودم، تجاربی نیز آموخته‌ام؛ بدین اساس بعد از ختم یک دوره دانش آموختگی و دانش آموزی می‌خواهم چند پیشنهادی را در این راستا ارائه کنم:

1. از آنجاییکه حج یک اجتماع بی‌مثال در جهان است لازم و ضروری است که احکام و مقاصد حج برای حجاج تفهیم گردد.
2. از نهادهای تحصیلی رجامندم که مضمون احکام حج را درج نصاب تحصیلی خویش قرار دهند، تا محصلین از احکام حج بطوری کامل آگاهی داشته باشند.
3. از همه علم برداران اهل علم و دین رجامندم؛ که باید تحقیقات خویش را بشکل علمی منصفانه و عادلانه در رابطه به اختلاف فقهاء در احکام حج و اسباب آن بدون اغماض انجام دهند.

فهرست منابع

1. قرآن كريم.
2. آل خنين، عبدالله بن محمد بن سعد، (1434هـ)، توصيف الأفضية في الشريعة الإسلامية.
معجم مقاييس اللغة، الناشر: دار ابن فرحون.
3. ابن امير حاج، ابو عبدالله شمس الدين ابن محمد، (1419هـ)، التقرير والتحبير، الناشر: دار
الكتب العلمية- بيروت.
4. ابن حجر ، أحمد بن علي بن حجر ، عسقلاني ، أبو الفضل ، (1379)، فتح الباري شرح صحيح
البخاري ، دار المعرفة – بيروت.
5. ابن حجر هيثمي، احمد بن محمد بن علي بن حجر هيثمي السعدى الانصارى، (ب-ت)، حاشية
ابن حجر الهيثمي على شرح ايضاح فى مناسك الحج، الناشر: دار الحديث- بيروت- لبنان.
6. ابن عثيمين، محمد بن صالح بن محمد، (1421هـ) الشرح الممتع، ناشر: دار ابن الجوزى.
7. ابن عابدين، محمد امين بن عمر، (1412هـ - 1992م)، رد المحتار على الدر المختار، ط2،
دارالفكر، بيروت.
8. ابن قدامة، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد، مقدسي، حنبلى، (1388هـ-
1967م)، المغني لابن قدامة، ناشر: مكتبة القاهرة.
9. ابن كثير، إسماعيل بن عمر دمشقي (1420هـ - 1999م)، تفسير القرآن العظيم ، ط2، دار طيبة،
رياض.
10. ابن ماجه، حافظ ابى عبدالله محمد بن يزيد القزوينى. (207- 275) سنن ابن ماجه، تحقيق:
محمد فؤاد عبدالباقي، ن: دار الفكر.

11. ابن ملقن عمر بن علي بن احمد الانصارى الشافعى سراج الدين ابن النحوى، (804هـ)،
الفروع، الناشر: دار ابن القيم.
12. ابن الهمام، كمال الدين محمد بن عبد الواحد، السيواسي، (861هـ)، فتح القدير، الناشر دار
الفكر.
13. أبو إسحاق، إبراهيم بن محمد بن عبد الله بن محمد ابن مفلح، (884هـ) المبدع شرح المقنع،
الناشر: دار عالم الكتب-رياض.
14. ابو سعادات، المبارك بن محمد الجزرى بن الاثير مجدالدين، (606هـ)، النهاية في غريب
الحديث، الناشر: المكتبة العلمية- بيروت.
15. ابو عبدالله، محمد بن يوسف بن ابى قاسم، (897هـ)، التاج والاكليل لمختصر خليل، الناشر:
دارالكتب العلمية.
16. احمد سلامة، القليوبى و احمد البرلسى عميرة، (1415هـ)، حاشيتا قليوبى و عميرة، الناشر: دار
الفكر.
17. الاسنوى، عبدالرحيم بن الحسن بن على، (772هـ)، نهاية السؤل، الناشر: عالم الكتب.
18. اصفهاني، حسين ابن محمد راغب، (1416هـ)، المفردات، ناشر: دار القلم – بيروت.
19. امام مالك بن انس، (179هـ)، الموطأ، الناشر: دارالغرب الاسلامى.
20. ا لبارتي، محمد بن محمد (786هـ) العناية على الهداية، الناشر: شركت مكتبة.
21. الباجورى، ابراهيم بن محمد بن احمد، (1437هـ)، حاشية الباجورى، الناشر: دارالمنهاج.
22. الباجي، سليمان بن خلف بن سعد بن أيوب، (474هـ)، المنتقى، الناشر: مطبعة السعادة.
23. البخارى، محمد بن إسماعيل، ابو عبدالله، (1407هـ- 1987 م)، صحيح البخارى، طبع سوم، دار
ابن كثير يامه، بيروت.

24. البناني، عبدالرحمن بن عبدالله (1198هـ)، حاشية البناني، الناشر: دار الكتب العلمية-بيروت-لبنان.
25. البهوتي، منصور بن يونس بن إدريس (1051هـ) كشاف القناع، العالم كتب-رياض.
26. بيهقي، أحمد بن الحسين بن علي، (1344 هـ)، السنن الكبرى، ط1، مجلس دائرة المعارف نظامي، هند، حيدرآباد.
27. التركي، عبدالله بن عبدالمحسن، (ب-ت)، أسباب اختلاف الفقهاء، الناشر: مؤسسة الرسالة-بيروت.
28. ترمذى، ابو عيسى بن محمد بن عيسى، (297هـ)، سنن الترمذي، الناشر: دار الكتب العلمية.
29. حاكم، محمد بن عبدالله نيسابوري، (1411هـ-1990م)، المستدرک على الصحيحين، ط1، دارالكتب العلمية، بيروت، لبنان.
30. حصفكى، علاء الدين، محمد بن على بن محمد، (1423هـ-2002م)، الدر المختار شرح تنوير الأبصار وجامع البحار، ط1، ناشر: دار الكتب العلمية.
31. خطاىبى، ابو سليمان حمد ابن محمد ابن ابراهيم، (388هـ) معالم السنن، الناشر: مطبعة العلمية-حلب.
32. الدسوقى، محمد ابن احمد ابن عرفه المالكى، (1230هـ)، حاشية الدسوقى على الشرح الكبير، الناشر: دارالفكر.
33. الرازى، احمد ابن على ابوبكر (370هـ)، احكام القرآن، الناشر: دار الكتب العلمية.
34. الرازى، زين الدين ابو عبدالله محمد بن ابى بكر، (2017م)، مختار الصحاح، الناشر: مكتبة بيروت.
35. رحيبانى، مصطفى السيوطى، (1243هـ)، مطالب اولى النهى، الناشر: مكتبة الاسلامى.

36. رملى، ابى عباس احمد بن حمزة بن شهاب الدين. (1004هـ ق) نهاية المحتاج إلى شرح المنهاج، مصطفى البابى الحلبي، القاهرة- مصر.
37. زبيدي، مرتضى، محمد بن محمد ابو الفيض، (ب ت)، تاج العروس من جواهر القاموس، ناشر: دار الهدايه، بيروت.
38. الزركشي، بدر الدين محمد بن بهادر بن عبد الله، (794هـ)، البحر المحيط في أصول الفقه، الناشر: دارالكتبي.
39. سجستاني، سليمان بن الأشعث، ابى داود، (275 هـ)، سنن أبي داود، دار الكتاب العربي، بيروت.
40. السرخسي، محمد بن أحمد بن أبي سهل شمس الأئمة (483هـ) المبسوط، الناشر: دارالكتب العلمية- بيروت- لبنان.
41. شافعي، محمد بن ادريس (1381هـ ق) الام، مكتبة الكليات الأزهرية.
42. شبلي، شهاب الدين احمد بن محمد بن احمد بن يونس بن اسماعيل بن يونس، (1021هـ)، حاشية الشلبي على تبين الحقائق، الناشر: المطبعة الكبرى الامرية- بولاق- القاهرة.
43. شمس الدين، أبو عبد الله محمد بن محمد بن عبد الرحمن الطرابلسي المغربي، (954هـ) مواهب الجليل، الناشر: دار عالم الكتب.
44. الشوكاني، محمد ابن على ابن محمد، (1421هـ)، إرشاد الفحول، الناشر: دار الفضيلة- رياض.
45. شيباني، احمد بن حنبل، ابو عبد الله، (1420هـ)، مسند احمد، ط 2، مؤسسه رساله، بيروت.
46. شيخ فضل امام الخير آبادي، (1240هـ)، مرآة شرح المرقاة، الناشر: مكتبة البشرى.
47. شيخ محمد عقيل سلطان العلماء، (1437هـ)، احكام و مناسك حج و عمره، الناشر: المكتبة العقيدة.
48. صابوني، محمد على، (1417هـ). صفوة التفاسير، الناشر: دار الصابوني، القاهرة.

49. صفتي، يوسف بن سعيد، (1193هـ)، حاشية الصفتي على شرح العشماوية، الناشر: دار ابن حزم.

50. طبري، ابو جعفر، محمد بن جرير، (1422 هـ - 2001 م)، جامع البيان في تفسير القرآن، ط 1، دار هجر، بيروت.

51. عبد المنعم، دكتور محمود عبد الرحمن، (2006م)، معجم المصطلحات والألفاظ الفقهية، الناشر: دار الفضيلة.

52. العسقلاني، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل، (852هـ)، الإصابة في تمييز الصحابة، الناشر: دارالكتب العلمية-بيروت.

53. العدوي، ابو الحسن علي بن احمد بن مكرم الصعدي، (1189هـ)، حاشية العدوي، الناشر: دارالفكر-بيروت.

54. عمرى حنفى، شيخ رحمت الله عبد الله ابن ابراهيم، (993هـ)، اللباب المناسك، الناشر: دارالقرطبة.

55. الغزالي، ابو حامد محمد ابن محمد، (505هـ)، المستصفى، الناشر: دار الكتب العلمية.

56. فيروز آبادى، مجدالدين، محمد بن يعقوب، (1426هـ-2005م)، القاموس المحيط، ط 8، ناشر: مؤسسة رسالة، بيروت - لبنان.

57. الفيومي، أحمد بن محمد بن علي، (770هـ) المصباح المنير، الناشر: دار المعارف.

58. مذاهب الاخبار

59. القشيري، مسلم بن حجاج، نيشاپورى. (261 هـ). صحيح مسلم. بيروت- مطبعة: دار الجيل، بيروت، دار الأفاق.

60. الكاساني، علاء الدين ابو بكر بن مسعود، (587هـ)، بدائع الصنائع، الناشر: دار الكتب العلمية.

61. الكرمى، شيخ مرعى بن يوسف، (1033هـ)، غاية المنتهى، الناشر: مؤسسة غراس- كويت.

62. المالكي، ابوبكر بن العربي، (ب-ت)، احكام القرآن، الناشر: دار الكتب العلمية.
63. المالكي، شيخ خليل بن اسحاق، (ب ت)، مختصر خليل، الناشر: دار المدار الاسلامي.
64. المحلي، جلال محمد بن احمد بن محمد بن ابراهيم، (864هـ)، شرح المحلي، الناشر:
دارالحديث- قاهره.
65. مرسى، ابوالحسن على ابن اسماعيل، (1421 هـ)، المحكم والمحيط الاعظم، دارالكتب العلمية،
بيروت، لبنان.
66. المرغيناني، على بن ابي بكر بن عبد الجليل ابي الحسن برهان الدين، (593هـ)، الهداية، الناشر:
دار الاحياء التراث العربي- بيروت- لبنان.
67. منذرى، عبد العظيم بن عبد القوي أبو محمد، (535 هـ)، الترغيب والترهيب، ناشر: دار الحديث-
القاهرة.
68. الميداني، عبد الغنى الغنيمي الدمشقي، (428هـ)، اللباب فى شرح الكتاب، الناشر: المكتبة
العلمية-بيروت- لبنان.
69. النسائي، احمد بن على بن شعيب بن على بن سنان بن بحر بن دينار، (303هـ)، سنن النسائي،
الناشر: مؤسسة الرسالة ناشرون.
70. النمري القرطبي، أبو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر بن عاصم، (463هـ)
الكافي، الناشر: مكتبة رياض الحديثة-رياض.
71. النملة، عبدالكريم بن على بن محمد، (1426هـ)، شرح الروض، الناشر: مكتبة الرشد.
72. نووى، محيي الدين يحيى بن شرف، (1392هـ)، المنهاج شرح صحيح مسلم، ط2، ناشر: دار إحياء
التراث العربي – بيروت.

73. نووی، ابی زکریا محی الدین یحی بن شرف الدین. (676هـ ق) المجموع شرح المذهب، مع التکملة، محمد نجیب المطیعی، چاپ اول، مطبعة الامام- مصر.
74. النووی، أبو زکریا محیی الدین یحیی بن شرف (676هـ)، منهاج الطالبین، الناشر: دار المنهاج.
75. نووی، ابی زکریا محی الدین یحی بن شرف الدین، (676هـ)، الأذکار، الناشر: دار ابن حزم.
76. نیشابوری، امام ابی بکر محمد بن اسحاق بن خزیمه، (311هـ)، الصحيح ابن خزيمة، الناشر: دار الناصید.
77. وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية – الكويت، الموسوعة الفقه الكويتية، الناشر: وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية – الكويت.
78. وهبة الزحيلي (1409هـ - 1989م)، الفقه الاسلامي وأدلته (الطبعة الثالثة)، دمشق: دار الفكر.
79. الهروي، ملا علی القاری بن سلطان محمد، (1014هـ)، المسلك المتقسط، الناشر: مكتبة البشري.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af